

POHÁDKÁŘI A PŮVOD POHÁDEK

Radomil Hradil

Nejstarší známá písemně zaznamenaná verze pohádky o Červené karkulce se objevuje ve sbírce francouzského pohádkáře Charlese Perraulta nazvané *Příběhy a vyprávění z minulých dob - pohádky mé matky Husy* z roku 1697 pod názvem *Petit chaperon rouge*. V podstatě se však nejedná ani tak o pohádku, jako spíše o bajku, neboť příběh končí sežráním Karkulky a ponaučením pro dívky, aby se měly na pozoru před „vlky“, kteří s nimi jdou až do jejich ložnic... Ačkoli Perrault v předmluvě prohlašuje: „Mohl jsem své Pohádky učinit přitažlivější, kdybych je promíslil poněkud lehčími motivy, jimiž se někdy pohádky vylepšují. Ale touha líbit se mě nikdy neovlivnila natolik, abych porušil zákon, který jsem si sám uložil: nedotknout se při psaní studu a slušného chování“, zdá se, že nejen závěrečné ponaučení, ale i celé vyznění příběhu si upravil po svém a ke své potřebě, totiž k vyprávění na královském dvoře ve Versailles.

Skutečnou pohádkou s dobrým koncem je *Červená karkulka* u bratří Grimmů. Jako *Rotkäppchen* se objevuje již v prvním vydání jejich sbírky nazvané *Pohádky pro děti a celou rodinu (Kinder- und Hausmärchen)* z roku 1812, kde je opatřena kusým komentářem, že „nebyla nalezena jinde než u Perraulta v Tieckově zpracování“. (Ludwig Tieck Perraultovu *Karkulku* vydal v němčině v roce 1800.) U Grimmů již *Karkulku* nalézáme v podobě, v jaké ji známe: Vlk sice Karkulku sežere, ale myslivec ji i babičku osvobodí a místo nich mu do útrob zašije kameny; ty jsou tak těžké, že vlk po probuzení pojde. Grimmové ovšem připojují ještě dodatek: Vypráví se prý, že Karkulka nesla babičce koláč ještě jednou; opět se objevil vlk a chtěl ji odvést z cesty, ona však odolala pokušení a dorazila k babičce. Tam se záhy dostavil i vlk a chtěl, aby mu babička otevřela. Když se tak nestalo, vylezl na střechu a čekal. Babička poručila Karkulce, aby nanosila ven do koryta vodu, ve které předtím vařila klobásy, respektive jitrnice (*Wurste*). Voda vlkovi zavoněla, nakláněl se přes okap, ujely mu nohy, spadl do koryta a utopil se.

S různými obměnami se ovšem pohádka o holčičce, kterou chce sežrat nebo i sežere zlý vlk, vyskytuje dlouho před Perraultem - uvádí se, že si tento příběh vyprávěli už francouzští rolníci ve 14. století. Někteří vědci dokonce dospěli pomocí fylogenetické metody k názoru, že motivy pohádky mají kořeny už v antickém starověku. Stojíme tedy před otázkou, jak tato a jiné takzvané klasické pohádky vznikaly, kdo je jejich původcem. Z vnějších dokumentů známe jen závěr celé geneze: Příběh byl zapsán a vydán některým ze sběratelů takzvané ústní lidové slovesnosti a poté se šířil a byl nejrůznějšími způsoby dále adaptován. Sami sběratelé pohádek ovšem většinou svůj zdroj nekonkretizovali, a stopy příběhu se tak ztrácejí v temnotě.

Naše představa je obvykle taková, že lidé, když kdysi společně pracovali nebo trávili kolektivně večery či různé slavnostní chvíle, si mimo jiné vyprávěli příběhy, přičemž se tu a tam objevil jedinec zvláště nadaný fantazií, schopností fabulovat, který byl - pro nás bezejmenným - autorem těchto kouzelných příběhů. - Rudolf Steiner nám ovšem poskytuje jiný obraz: Už od starověku byla kultura národů podněcovaná z takzvaných mystérií, tedy zasvě- covacích center, v nichž mystové, jak se adeпти zasvěcení nazývali, získávali pod vedením mystagogů schopnost zření v duchovním světě. Získávali ji tak, že byli po náležitých a dlouhých přípravách uvedeni do stavu blízkého smrti, takzvaného chrámového spánku, který trval několik dní. Poté byli, proměnění, uvedeni zpátky do života, v němž pak působili jako ti, kdo v duchovním směru vedli svůj národ a dávali impulzy jeho kultuře. Tato mystéria, jejichž existence a náplň jsou i historicky doloženy, existovala po celý starověk; ve středověku se jejich podoba proměnila, proměnil se i způsob zasvěcování, nicméně určitá kulturně-duchovní centra, pomyslné chrámy, existovala dál a dál byla zdrojem duchovního pokroku lidstva.

V přednášce z 10. června 1911 v Berlíně (GA 124) Rudolf Steiner uvádí, že jedním ze způsobů, jak tato centra působil, bylo i vzdělávání jakýchsi rapsódů, pěvců, a jejich vysílání mezi lid. Tito rapsódi pak vyprávěli pohádkové příběhy, jejichž účelem nebylo jen pobavit, ani dávat nějaká morální ponaučení - takto ono vzdělávání neprobíhalo - ale poskytnout duším posluchačů vývojové obrazy, které v nich dále, byť pro ně nevědomě, působily a jejich duši proměňovaly, směřovaly ji ke vzdáleným vývojovým cílům. A toto působení se netýkalo jen jednoho pozemského života, jednoho vtělení, nýbrž vývoje duše v řadě vtělení. Lidé tyto příběhy poslouchali a přijímali proto, že v nich - jak říká Rudolf Steiner - „nacházeli potěšení a zábavu, cítili, že při těchto vyprávěních proudí jejich duši hřejivý život; a když tento život proudil jejich duši (...), nic dalšího už nechtěli“. A duše, které tyto příběhy po

slouchaly, se pak „stávaly něčím jiným, než čím byly dříve“; tyto příběhy „přinášely plody, dávaly duším síly, které se proměňovaly, stávaly se něčím jiným“ - stávaly se schopností přijímat poznatky o duchovních světech v pojmech, nikoli jen v obrazech. Obrazy pohádek „podněcovaly svými myšlenkovými formami duševní síly“.

Není snadné a obvykle ani možné vysledovat původní verzi pohádek, vystopovat, kdo se kým nechal inspirovat, případně kdo od koho „opisoval“. Perraultem zaznamenané příběhy a motivy nacházíme i u bratří Grimmů; obecně se má za to, že Grimmové získali tyto pohádky od sester Amálie a Johanny Hassenpflugových, s nimiž se přátelili; šlo o umělecky a literárně zaměřenou rodinu s francouzskými kořeny, odkud se vysvětluje jejich znalost Perraultových zpracování. Historická věda však nebere v úvahu jinou možnost inspirace než tu, která pochází z lidských zdrojů. Jeden člověk slyšel příběh od druhého, případně ho od něj opsal; že by byla možná i inspirace jaksi přímo z duchovních zdrojů, není bráno v potaz.

Steinerem naznačená možnost nám však otevírá bránu k jinému porozumění pohádkám.

Obrazy, tvořící ústřední motivy klasických pohádek, byly přijaty z duchovního světa a byly předkládány lidem se záměrem podnícení jejich duševního vývoje. Lze předpokládat, že byly do povědomí lidu vkládány na různých místech, v různých ohniscích, odkud se pak dále šířily od úst k ústům, později pak i prostřednictvím tištěných verzí. Shodný motiv se tak mohl objevit porůznu po Evropě, v různých obměnách, aniž by to nutně znamenalo, že šlo vždy o opisy jednoho a téhož zdroje. - Je to snad obdobné, jako když si kunsthistorikové lámou hlavu, jak je možné, že se tentýž motiv nebo tentýž prvek objevil v určité době v malbách mistrů na různých místech Evropy, a snaží se zjistit, kdo od koho opisoval, přičemž zcela pomíjejí možnost, že by tito mistři štetce přijali inspiraci jinou cestou.

Steinerovo hledisko nám dává do rukou klíč k porozumění pohádkám a jejich obrazům. Víme již, že v nich můžeme hledat znázornění vývoje duše a že tyto vývojové obrazy mají duši směřovat k tomuto vývoji. Nebyly určeny primárně pro děti a neměly ani za úkol duši „umravňovat“. Jestliže toto víme, můžeme si dovolit vyslovit závěr, že Perraultova verze *Červené karkulky* je notně upravená, neboť končí smrtí Karkulky a babičky, a není tedy vývojovým obrazem, když vývoj duše (Karkulky) neumožňuje a násilně ho ukončuje, navíc je jí implantován morální apel, k tomu ještě se sexuální podtextem, a nemůže tedy jít o původní verzi vzešlou z mysterijního centra. Naopak verze bratří Grimmů, ač zapsaná o více než sto let později a domněle z Perraulta převzatá (byť zprostředkovaně) či odvozená, jeví neklamné známky původního mysterijního obrazu. - Je jisté, že se zde pohybujeme po velmi tenkém ledu; krásně to formuloval jeden vypravěč pohádky o třech malých prasátkách:

Původ tohoto příběhu je ztracen v hlubinách času. Naše tři prasátka možná pocházejí z Evropy počátku 18. století, možná z doby dřívější. Nemáme ale už žádné očitě svědky - vepřové ani lidské - aby uvedli záznamy na pravou míru. Nicméně, tento tradiční příběh překonal staletí, byť v rozličných podobách. Každá adaptace je unikátní, a proto v souladu s touto tradicí Vám já, Váš oddaný služebník, povím příběh nesoucí název Tři malá prasátka...

I tak ale, i přes tuto nejistotu, již podstupujeme, pojďme se, vybaveni klíčem, pokusit odemknout bránu dalších pohádek a nahlédnout do jejich tajemství...

Do třetice se s vlkem setkáváme ve známé pohádce *Vlk a sedm kůzlátek*, která se objevuje ve sbírce bratří Grimmů. Maminka koza musí odejít z domečku, aby přinesla něco k snědku pro svých sedm malých kůzlátek, a klade jim na srdce, aby se měla na pozoru před vlkem; kdyby mu otevřela, sežere je *mit Haut und Haar*, to jest „se vším všudy“. A dodává, že vlk se často vydává za někoho jiného, ale podle hrubého hlasu a černých nohou že ho poznají. Netrvá to dlouho, a na dveře klepe vlk a žadoní, aby ho kůzlátka vpustila. Jeho hlas je však hrubý a ona poznají, že to není maminka. Vlk tedy sežere křídlo, aby měl tenký hlásek, a zkouší to znovu, ale kůzlátka zahlédnou jeho černou nohu a nevpustí jej. Jde proto za pekařem, namluví mu, že se poranil, a nechá si pracku potřít těstem. Pak jde za mlynářem, pohrozí mu, že ho sežere, a nechá si nohu posypat moukou, aby byla bílá jako kozí nožka.